

CAP A L'ACTUALITZACIÓ D'ALGUNS ASPECTES DE LA POLÍTIKA
LINGÜÍSTICA A CATALUNYA

Albert Bastardas i Boada*

Per a moltes persones, la manera de mirar, a Catalunya, la realitat sociolingüística -i, en conseqüència, també la política lingüística que se'n desprèn- deriva fonamentalment encara de les idees i aspiracions que s'estengueren a partir de la dècada dels 60. Encara en plena dictadura, alguns intel·lectuals i activistes van anar elaborant un discurs reivindicatiu que, tot passant per les controvèrsies ideològico-terminològiques del 'bilingüisme' *versus* la 'diglòssia' i de l'ensenyament en la llengua de l'Estat *versus* la 'llengua materna', va anar cristal·litzant en el procés dit de 'normalització lingüística' en què ara ens trobem immersos. És des d'aquesta perspectiva de fons que, amb un concepte de 'bilingüisme' dimonitzat -per la seva suposada automàtica evolució cap a la 'substitució'- i amb l'ensenyament en 'llengua materna' més aviat sacralitzat, s'han anat construint les bases d'una organització lingüística pública que paradoxalment pot arribar ser, però, problemàtica i contraproductiva sinó es va adaptant als canvis que el nostre context polític-econòmic-tecnològic va experimentant.

Si el dit 'bilingüisme' és negatiu, com ho farem ara que, en el marc europeu, ens aconsellen de saber com a mínim tres (o, en el nostre cas, quatre o més) llengües? I com les aprendrem aquestes altres llengües si només podem imaginar un sistema educatiu en la 'llengua materna' o 'del país' i tots coneixem les enormes limitacions de les classes d'idiomes estrangers en els nostres centres escolars? No caldria potser

* Professor titular de Sociolingüística del Departament de Lingüística General de la Universitat de Barcelona.

revisar si allò que s'ha cregut durant aquests anys està prou ben fonamentat i és adequat per a la nova situació?

Primer de tot hem de perdre la por al dit 'bilingüisme', en especial en el nivell personal. Tot i que és cert que en tots els casos de substitució lingüística trobem que abans hi ha hagut necessàriament fases de 'bilingüisme' asimètric -s'arriba a conèixer molt millor i més completament la llengua segona que no pas la primera de la comunitat- no és del tot cert que qualsevol situació de 'bilingüisme' personal massiu hagi d'anar forçosament cap a la substitució -si més no en un període immediat. Cal distingir, doncs, situacions i situacions. Van probablement cap a la substitució aquells casos en què el grup lingüístic subordinat arriba a tenir una autoimatge d'inferioritat respecte del grup majoritari dominant i va decidint de no transmetre per això la seva llengua pròpia als fills, i també aquells que, vivint en contacte en el mateix territori amb un gran nombre d'individus del grup dominant, i essent aquesta la llengua pública clarament prevalent, s'hi van aparellant i van abandonant el codi propi també amb els seus descendents. No hi van, però, necessàriament de forma automàtica, aquells grups que mantenen una autoimatge positiva i no estigmatitzada, que usen la seva llengua autòctona en totes o moltes de les funcions interpersonals i que tenen la voluntat i l'orgull de mantenir el seu codi en la transmissió intergeneracional, tot i que hagin de ser 'bilingües' per tal de fer determinades funcions comunicatives.

És ben cert que la situació sociolingüística a la Catalunya contemporània podria presentar, per al català, perills importants d'evolució cap a la substitució donada la convivència en el propi territori amb un altíssim nombre de persones que, lingüísticament, pertanyen al grup majoritari dins del territori espanyol. Per això és

d'extrema importància de sostenir una autoidentitat positiva i igualment de dur a terme la recuperació consensuada i gradual per al codi històric de funcions *exclusives* en el seu territori que facin que també la població de llengua primera castellana vagi anant essent 'bilingüe' de forma normal i habitual. Si tots dos grups en contacte en són, de bilingües, el perill de la substitució pot si més no ser controlat i permetre, així, la continuïtat de la comunitat políticament i demogràficament menor dins del conjunt de l'estat. Si els grups en contacte continu han de ser *tots dos* funcionalment bilingües el perill de l'assimilació de l'un per l'altre pot quedar atenuat i més afeblit. Altres factors hi podran influir, però en tot cas no seran els més directament polítics.

Acceptar, per tant, la possibilitat -i necessitat- que els individus dels grups lingüísticament menors del planeta hagin de saber més llengües a part de la històrica del col·lectiu corresponent ens permet aleshores de donar una clara resposta als desafiaments que els canvis mundials actuals ens presenten. Superats els estats-nació tradicionals com a àrees polítiques i econòmiques per òrgans supraestats com la Unió Europea i per la mundialització tecnoeconòmica, necessitem reorganitzar els nostres recursos lingüístics. Amb tota seguretat els catalans del futur ja immediat no hauran de ser simplement 'bilingües' sinó poliglots, és a dir capaços de poder entendre's i expressar-se en tres, quatre o més llengües. Donat el creixement de les interdependències comercials i culturals, ens aniria molt bé saber no només el castellà - llengua veïna i predominant clarament a la península ibèrica- sinó el francès, l'altre codi veí i no pas tan llunyà, així com l'anglès que va esdevenint de facto la interllengua planetària, i, per a determinades funcions, també l'alemany, llengua de la primera potència econòmica europea, sense oblidar l'àrab tan a prop en el Mediterrani. Vista l'evolució probable de la situació, el sistema educatiu català no pot quedar-se quiet o

només amb disposicions i accions ineficaces en la multilingüització de la població. Cal plantejar-nos sense més dilació quines són les nostres opcions per a l'augment dels recursos lingüístics de la població de Catalunya, quines metodologies caldrà impulsar amb força, quins professionals eficaços caldrà formar, com s'haurà de reorganitzar el sistema educatiu per fer-ho possible, quins seran els nivells adequats per desenvolupar-hi quines llengües, quines especialitats demanaran més unes que les altres, etc. El que no es pot fer per més temps és amagar el cap sota l'ala capficats només pels diferents conflictes entorn del català i del castellà a l'escola. L'escola catalana ha d'esdevenir, doncs, plenament catalana però alhora ha d'aprofundir la seva funció poliglotitzadora i el seu esperit universal.

La poliglotització efectiva postulada ens ha portat ineluctablement a l'escola i a la política lingüística educativa. I aquí podem xocar amb un altre de les idees heretades, la de la 'llengua materna' o, si voleu, la 'llengua del país' com a *sola* eina vehicular. Fixem d'entrada l'obsolescència de la necessitat de ser educats *només* en la 'llengua materna'. Per què s'ha donat aquest canvi? Perquè hom s'ha adonat que la llengua en què s'expliquen les coses és també font d'aprenentatge, a condició que s'hi donin les condicions mínimament necessàries. Si els individus troben a l'escola mestres que únicament els expliquen les coses i els parlen en la mateixa llengua que ja duen de casa només en resultarà un eixamplament lèxic i expressiu parcial que potser aconseguirien igualment amb una menor quantitat d'hores d'exposició (a part de l'estudi normatiu de la llengua i de l'aprenentatge de les regles d'escriptura). Si, en canvi, troben que al llarg del seu pas pel sistema educatiu general *també* se'ls expliquen coses, se'ls fan fer accions, i se'ls parla en altres idiomes, els resultats poden ser de desenvolupament de competències comunicatives en aquestes altres llengües, ja que a part dels continguts

curriculars podran desenvolupar alhora noves capacitats lingüístiques, tal com ja s'ha demostrat a Catalunya mateix.

Algú pot objectar de manera ben lògica si aquests canvis no anirien en detriment de l'extensió de la competència i de l'ús del català, encara avui en estat precari. Sobre això cal pensar que no necessàriament l'ús del català com a (quasi)única llengua vehicular de l'ensenyament porta de manera directa a un més gran ús d'aquesta llengua en la interacció personal, sinó que això depèn també d'altres factors sociopsicològics que en darrer terme decideixen el comportament lingüístic dels individus segons les situacions. La introducció, doncs, de l'ús adequat d'altres llengües com a vehiculars en determinades temàtiques i fases del curriculum escolar general podria no repercutir necessàriament de forma negativa en l'ús quotidià del català com a llengua comuna de Catalunya, fet, doncs, que caldria verificar i estudiar amb l'atenció deguda. D'altra banda, la introducció gradual i planificada, per exemple, de l'anglès, contribuiria a despolaritzar el conflicte català/castellà, i a fer comprendre més clarament la necessitat del pluralisme lingüístic en el marc espanyol i de la preservació de la diversitat en l'àmbit planetari. En tot cas, la impulsió de l'ús efectiu del català com a llengua d'intercomunicació de la població resident a Catalunya -certament no pas òptim en aquest moment- no depèn probablement de més hores de llengua vehicular formal sinó de la implantació d'estratègies de conscienciació de les normes d'ús lingüístic existents a la societat catalana i dels efectes cecs globalment negatius que tenen aquests comportaments per a la continuïtat de les comunitats lingüístiques, en especial les minoritzades. La introducció, doncs, d'estratègies de poliglòtització, hauria d'anar acompanyada d'estratègies paral·leles d'impuls efectiu del català en el nivell interpersonal, superant la por imperant fins ara d'intervenir -per no 'imposar'- en

aquest nivell comunicatiu. Aquestes estratègies s'hauran també d'imaginar i d'assajar i, evidentment, no se serviran de cap enfocament coactiu i autoritari sinó de la conscienciació sociolingüística i dels avantatges que en el desenvolupament comunicatiu en català reportaria el seu ús interpersonal informal. Molt probablement, en darrer terme, el canvi general de les normes d'ús lingüístic actuals –i, en especial, l'adaptació (quasi)automàtica al castellà de l'interlocutor- hauria de ser afavorit i incitat des d'una intervenció global sobre el conjunt del país, ara per ara encara no duta a terme.

És cert que l'organització d'un sistema eficaç d'educació, de normalització lingüística i de políglotització alhora no és una tasca senzilla ni fàcil. Cal, però, començar-ho a explorar amb resolució, imaginació, recursos i entusiasme, perquè ens hi juguem la competitivitat futura del país i la continuïtat lingüística. Només així podrà evitar-se el dilema de les minories, la tria entre el que és millor per a la seva llengua o el que és millor per als seus individus. El país, si volen els seus dirigents, té suficient energia, capacitat i imaginació per poder-ho resoldre.